ZELENA SLOVENIJA

Pojmovnik varnosti in zdravja pri delu

Ključni pojmi od zakonskih izrazov do kazalnikov in organizacijske odpornosti

Ključna pravna podlaga:

Zakon	Zakon o varnosti in zdravju pri delu (ZVZD-1), Uradni list RS, št. 43/11
Pravilnik	Pravilnik o prijavah na področju varnosti in zdravja pri delu, Uradni list RS, št. 54/13

Pojmovnik je strokovno gradivo za razumevanje pojmov VZD. Ne nadomešča zakonskih opredelitev ali pravnega mnenja za posameznega delodajalca.

Pojmovnik VZD

Pojmovnik povezuje zakonske izraze, sistemsko upravljanje, psihosocialna tveganja, varnostno kulturo, kazalnike in organizacijsko odpornost. Opredelitve so namenjene razumevanju in ne nadomeščajo zakonskih definicij.

Pojem	Praktična opredelitev	Kdaj ga uporabljamo
Varnost in zdravje pri delu (VZD)	Sistem načel, pravil, ukrepov, pravic in dolžnosti za preprečevanje poškodb, zdravstvenih okvar in bolezni, povezanih z delom.	Kot krovni pojem za upravljanje fizičnih, kemičnih, bioloških, ergonomskih in psihosocialnih tveganj.
Sistem upravljanja VZD	Povezava politike, odgovornosti, načrtovanja, ocenjevanja tveganj, virov, izvajanja, spremljanja in izboljševanja.	Ko preverjamo, kako organizacija VZD vodi, nadzoruje in vključuje v poslovne procese.
Nevarnost	Vir, stanje ali ravnanje, ki lahko povzroči poškodbo ali okvaro zdravja.	Pri prepoznavanju, kaj lahko škoduje, še preden ocenjujemo verjetnost in posledice.
Tveganje	Kombinacija možnosti, da pride do nevarnega dogodka ali izpostavljenosti, in resnosti možne posledice.	Pri vrednotenju prioritet in izbiri ukrepov.
Ocena tveganja	Sistematičen postopek prepoznavanja nevarnosti, ocenjevanja tveganj in določanja ukrepov.	Pred začetkom dela, ob spremembah ter ob novih informacijah ali dogodkih.
Izjava o varnosti z oceno tveganja	Ključni dokument delodajalca, v katerem so opredeljena tveganja in ukrepi za varno in zdravo delo.	Za dokazovanje sistematičnega obvladovanja tveganj in določitev odgovornosti.
Preventivni ukrep	Ukrep, namenjen preprečitvi nastanka poškodbe ali okvare zdravja.	Pred dogodkom, zlasti pri odstranitvi nevarnosti ali zmanjšanju izpostavljenosti.
Korektivni ukrep	Ukrep za odpravo ugotovljenega vzroka neskladnosti, dogodka ali sistemske pomanjkljivosti.	Po dogodku, ugotovitvi, presoji ali opozorilu, da se prepreči ponovitev.
Hierarhija ukrepov	Prednostni vrstni red: odstranitev nevarnosti, zamenjava, tehnični ukrepi, organizacijski ukrepi in osebna varovalna oprema.	Ko izbiramo učinkovitejše ukrepe in se ne želimo prezgodaj opreti le na OVO.
Preostalo tveganje	Tveganje, ki ostane po izvedbi dogovorjenih ukrepov.	Pri presoji, ali so potrebni dodatni ukrepi, omejitve ali spremljanje.
Delovna oprema	Stroj, aparat, orodje, naprava ali druga oprema, ki se uporablja pri delu.	Pri izbiri, namestitvi, uporabi, pregledih, vzdrževanju in spremembah opreme.

Pojem	Praktična opredelitev	Kdaj ga uporabljamo
Osebna varovalna oprema (OVO)	Oprema, ki jo delavec nosi, drži ali uporablja za zaščito pred enim ali več tveganji.	Ko tveganja ni mogoče dovolj zmanjšati z višje uvrščenimi ukrepi.
Nezgoda pri delu	Nepredviden oziroma nepričakovan dogodek na delovnem mestu ali v delovnem okolju, ki se zgodi med delom ali izvira iz dela in povzroči poškodbo delavca.	Pri prijavi, preiskavi, učenju in spremljanju rezultatskih kazalnikov.
Skorajšnji dogodek	Neželen dogodek brez poškodbe ali škode, ki bi jo v nekoliko drugačnih okoliščinah lahko povzročil.	Za zgodnje učenje in preventivno ukrepanje, preden nastanejo posledice. Če bi lahko bilo ogroženo zdravje ali življenje delavca, gre za nevarni pojav, ki ga je treba prijaviti.
Nevarni pojav	Dogodek, ob katerem je ali bi lahko nastala premoženjska škoda ali je bilo ali bi lahko bilo ogroženo zdravje ali življenje delavca.	Pri notranjem odzivu in prijavi inšpekciji dela, ki je obvezna takoj za vsak nevarni pojav.
Poklicna bolezen	Bolezen, povezana z izpostavljenostjo dejavnikom tveganja pri delu in priznana po predpisanem postopku.	Pri zdravstvenem nadzoru, preiskavi vzrokov in pravicah iz zavarovanja.
Bolezen, povezana z delom	Bolezen, pri kateri delo pomembno prispeva k nastanku ali poslabšanju, čeprav ni nujno formalno priznana kot poklicna bolezen.	Pri širšem preventivnem spremljanju zdravja in pogojev dela.
Promocija zdravja na delovnem mestu	Načrtovane aktivnosti in ukrepi za ohranjanje ter krepitev telesnega in duševnega zdravja zaposlenih.	Kot dopolnilo, ne kot nadomestilo, za odpravljanje tveganj v organizaciji dela.
Ergonomija	Prilagajanje dela, opreme, okolja in organizacije človekovim zmožnostim in omejitvam.	Pri načrtovanju delovnih mest, ročnem premeščanju bremen, zaslonih in ponavljajočem delu.
Psihosocialna nevarnost	Vidik zasnove, organizacije ali vodenja dela ter socialnega okolja, ki lahko povzroči psihološko ali telesno škodo.	Pri prepoznavanju virov, kot so preobremenitev, nejasne vloge, pomanjkanje podpore ali nasilje.
Psihosocialno tveganje	Možnost in resnost škode, ki lahko nastane zaradi izpostavljenosti psihosocialnim nevarnostim.	Pri organizacijski oceni pogojev dela in oblikovanju sistemskih ukrepov.
Stres, povezan z delom	Odziv, kadar zahteve dela dalj časa presegajo razpoložljive vire, zmožnosti ali podporo.	Pri oceni razmerja med zahtevami, nadzorom, podporo, okrevanjem in jasnostjo vlog.
Izgorelost	Sindrom, povezan s kroničnim stresom na delovnem mestu, ki ni bil uspešno obvladan; ne uporabljamo ga kot poljubno oznako vsake utrujenosti.	Pri razlagi dolgoročnih posledic delovnih pogojev, ob strokovni previdnosti in brez diagnosticiranja zaposlenih.
Psihološka varnost	Pogoji v skupini, v katerih lahko ljudje spregovorijo o napaki, tveganju ali drugačnem mnenju brez neupravičenega strahu pred povračilnimi posledicami.	Pri učenju iz dogodkov, dialogu, inoviranju in vodenju ekip.

Pojem	Praktična opredelitev	Kdaj ga uporabljamo
Varnostna kultura	Skupne vrednote in vzorci odločanja, ravnanja in odzivanja, ki kažejo, kakšno mesto ima varnost v praksi.	Ko preverjamo razkorak med zapisanimi pravili in dejanskimi prioritetami.
Varnostna klima	Trenutne zaznave zaposlenih o tem, kako se varnost dejansko podpira in nagrajuje.	Pri anketnem merjenju trenutnega stanja; klima je ožji in bolj merljiv izraz kot kultura.
Sodelovanje delavcev	Vključevanje delavcev in predstavnikov v obveščanje, posvetovanje, ocenjevanje tveganj in oblikovanje ukrepov.	Ko odločitve o VZD vplivajo na njihovo delo ali zahtevajo njihovo praktično znanje.
Kompetentnost	Dokazana sposobnost uporabe znanja in veščin za varno izvajanje nalog.	Pri določitvi usposabljanj, pooblastil, nadzora in preverjanja usposobljenosti.
Usposabljanje za varno delo	Načrtovan proces, s katerim delavec pridobi in dokaže znanje ter spretnosti za varno izvajanje konkretnega dela.	Ob nastopu, premestitvi, spremembah, novi opremi ali tveganjih ter periodično, kadar je potrebno.
Zdravstveni nadzor	Zdravstvene aktivnosti, povezane s tveganji delovnega mesta in sposobnostjo za konkretno delo.	Ko vrsta in raven tveganja zahtevata usmerjene preventivne zdravstvene preglede.
Vodilni kazalniki	Kazalniki preventivnih dejavnosti in pogojev, npr. odziv na opozorila, kakovost pregledov ali zapiranje ukrepov.	Za zgodnje spremljanje delovanja sistema pred nastankom posledic. **Npr.:** • Delež zaposlenih, ki so opravili redna in obnovitvena usposabljanja iz VZD. • Delež pravočasno odpravljenih ugotovljenih neskladnosti ali nevarnosti. • Število prijavljenih skorajšnjih dogodkov (near-miss) in nevarnih stanj s strani zaposlenih. • Rednost in delež opravljenih preventivnih zdravstvenih pregledov ter pregledov delovne opreme. • Število varnostnih pogovorov vodstva z zaposlenimi na deloviščih.

Pojem	Praktična opredelitev	Kdaj ga uporabljamo
Rezultatski kazalniki	Kazalniki posledic, npr. poškodbe, odsotnosti ali izgubljeni delovni dnevi.	Za spremljanje izidov, vendar ne kot edina podlaga za odločanje. **Npr.:** • Število izgubljenih delovnih dni zaradi poškodb pri delu (začasna zadržanost od dela). • Število diagnosticiranih poklicnih bolezni in bolezni, povezanih z delom. • Število smrtnih ali težjih nezgod pri delu. • Višina stroškov, povezanih z nezgodami (odškodnine, globe inšpektorata, izpad proizvodnje, popravilo opreme).
Stopnja pogostosti poškodb	Razmerje med številom poškodb in obsegom opravljenih ur, izraženo na dogovorjeno osnovo.	Za primerjave skozi čas, če so definicije, obseg in osnova izračuna nespremenjeni.
Preiskava dogodka	Strukturiran postopek ugotavljanja neposrednih, prispevajočih in sistemskih vzrokov.	Po nezgodi, skorajšnjem dogodku ali nevarnem pojavu; cilj je učenje, ne avtomatično iskanje krivca.
Upravljanje sprememb	Postopek ocenjevanja in obvladovanja tveganj pred tehnično, organizacijsko, kadrovsko ali digitalno spremembo.	Pred uvedbo nove opreme, reorganizacije, tehnologije, materiala, procesa ali načina dela.
Izvajalec in podizvajalec	Zunanja organizacija ali oseba, ki opravlja delo v okolju naročnika in mora biti vključena v koordinacijo tveganj.	Pri delu več delodajalcev, remontih, gradbiščih in drugih skupnih deloviščih.
Organizacijska odpornost	Sposobnost zaznati motnje, ohraniti ključne procese, se prilagoditi in se učiti.	Ko VZD povezujemo z neprekinjenim poslovanjem, spremembami in zanesljivostjo.
Dobro počutje pri delu	Širši pozitiven vidik izkušnje dela, ki vključuje zdravje, odnose, smisel, podporo in kakovost delovnega okolja.	Pri širših programih ljudi in organizacije, vendar jasno ločeno od minimalnih obveznosti VZD.